

ALKOHOLIJUOMIEN HINNOITTELU JA VEROTUS POHJOISMAISSA

Pohjoismaiden alkoholipolitiikassa on, Tanskaa lukuun ottamatta, paljon yhteisiä piirteitä. Sekä Suomessa, Norjassa ja Ruotsissa että Islannissa on valtionmonopoleja. Yhtenä perusteluna valtionmonopolijärjestelmälle on se, että katsotaan välttämättömäksi pitää yksityinen voitontavoittelu alkoholikaupan ulkopuolella, jotta voitaisiin säädellä myyntiä toivotulla tavalla (Fuglum 1972; Sverdrup 1972; Thulin & Marcus 1947). Jos yksityinen voitontavoittelu päästetään irti, päästetään samalla irti vahvoja kasvuhakuisia voimia (Romanus 1990; Room 1987). Tätä halutaan välttää alkoholikaupassa, koska lisääntyvä alkoholin kulutus johtaa lisääntyviin alkoholihaittoihin. Tällainen sosiaalipoliittinen ja kapitalisminvastainen perustelu valtion alkoholimonopoleille on historiallisesti suhteellisen uusi ilmiö, ja se on yhteydessä työväenliikkeen ja raittiusliikkeen syntyyn ja voimaan vuosisadan vaihteen tienoilla ja seuraavina vuosikymmeninä. Aikaisemmin oli tavallista perustella valtionmonopolioiden olemassaoloa veronkannolla, ja vielä nytkin tämä vaikutin on olennainen monissa maissa (Room 1985).

Vaikka neljällä Pohjoismaalla on valtion viina-, viini- ja osittainen olutmonopoli, on

Tämä artikkeli perustuu tietoihin, jotka olemme keränneet pohjoismaisilta alkoholimonopoleilta, panimoyhdistyksiltä Tanskasta ja Norjasta sekä Egill Skallagrímssonin panimolta Islannista. Haluamme kiittää kaikesta avusta niitä henkilöitä, joihin olimme yhteydessä näissä organisaatioissa.

valtionmonopolioiden tehtävissä, vaikutuksessa ja organisaatiossa suuria eroja. Erot koskevat monopolioiden myyntituotteita (oluet, viinit, väkevät alkoholijuomat), monopolioiden tehtäviä (valmistus, tuonti, vienti, tukkumyynti, vähittäismyynti) ja monopolioiden mahdollisuuksia vaikuttaa noudatettavaan alkoholipolitiikkaan (hinnat, myyntipaikat, mainonta ym.) (Mäkelä 1987).

Koska valtionmonopoli alkoholijuomien myynnissä ulottuu kaikille näille alueille, pidetään monopoleja ehkä tärkeimpänä välineenä, minkä avulla valtio voi käytännössä toteuttaa alkoholipolitiikkaansa. Tässä artikkelissa emme kuitenkaan tarkastele, millainen rooli alkoholimonopoleilla on alkoholipolitiikan muotoutumisessa ja toteuttamisessa eri maissa, vaan pelkästään niiden roolia hinnoittelussa. Edelleen tässä artikkelissa käsitellään ainoastaan oluen, viinien ja viinosten vähittäismyyntiä; anniskeluun ja sen edellytyksiin ei puututa.

Myös Tanskassa alkoholijuomia verotetaan suhteellisen ankarasti. Kansainvälisesti ottaen on siis suhteellisen kallista juoda alkoholia kaikissa Pohjoismaissa. Tästä syystä on ensinnäkin mielenkiintoista tarkastella alkoholijuomien hintoja kaikissa Pohjoismaissa. Toiseksi tällainen yhteinen käsittely mahdollistaa vertailun kahden erilaisen hinnanmuodostuksen välillä, nimittäin toisaalta kilpailu- ja markkinahintajärjestelmän, jollainen Tanskassa on, ja toisaalta valtionmonopoli- ja hintasäännöstelyjärjestelmän välillä, joka on

vallalla muissa Pohjoismaissa.

Lopuksi tarkastelemme lyhyesti Pohjoismaiden hinta- ja verotaso suhteessa niihin ehdotuksiin, joita EY-komissio on tehnyt alkoholijuomien verotuksen yhtenäistämiseksi EY-maissa.

HINNOITTELU

Alkoholijuomien hinnat koostuvat samoista tekijöistä kaikissa Pohjoismaissa, ja ne voidaan esittää kuvion 1 tapaan. Ensinnäkin hinta koostuu juoman valmistajan, tukkukauppiiaan ja vähittäiskauppiiaan osuudesta. Toiseksi hinta koostuu valtiolle menevistä veroista, joita on kolmentyyppisiä: erityisvero, arvonlisävero tai liikevaihtovero ja ympäristövero.

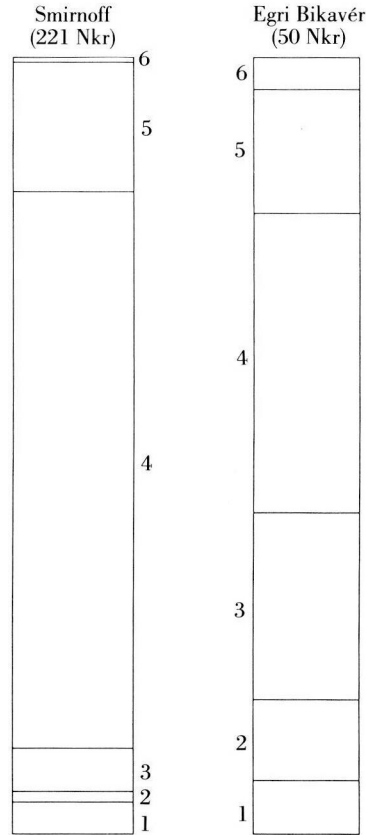
Erityisvero voi koostua erityyppisistä alkoholiveroista tai -maksuista, ja verojen suuruus voi riippua alkoholipitoisuudesta, määrästä ja arvosta. Niissä maissa, joissa on alkoholimonopoli, voidaan myös monopolin ylijäämästä valtiolle menevä osa laskea eräässä mielessä alkoholiveroksi.

Arvonlisäveron suuruus vaihtelee eri Pohjoismaissa, ja se voi myös vaihdella tuote- tai palvelutyypeittäin. Tavallisten kulutustavaroitten, kuten alkoholijuomien, osalta arvonlisävero on alhaisin Norjassa, jossa se on 16,67 prosenttia vähittäishinnasta. Vastavasti se on Suomessa 17 prosenttia, Tanskassa 18,03 prosenttia, Islannissa 19,68 prosenttia ja Ruotsissa 20 prosenttia.

Ympäristövero on kertakäyttöpakkauksista maksettava vero. Monissa tapauksissa ympäristöveron korvaa panttijärjestelmä.

Kuten kuvioista 2 käy ilmi, veroista päättää eduskunta hallituksen esityksen pohjalta kaikissa Pohjoismaissa. Mutta kenen tai minkä voidaan sanoa päättävän hinnasta? Korkeista alkoholiveroista huolimatta tanskalaiset väittävät, että markkinavoimat päättävät siitä. He voivat väittää näin ainoastaan siitä syystä, että he erottavat toisistaan ne tekijät, jotka eivät ole riippuvaisia markkinoista, kuten alkoholiverot, ja ne tekijät, joihin markkinavoimat

Kuvio 1. Alkoholijuomien hinnanmuodostus. Esimerkit osoittavat, miten Vinmonopoletin hinnat Smirnoffin ja Egri Bikavérin osalta muodostuivat vuonna 1990

- 1 = valmistajan osuus
 2 = tukkukauppiiaan osuus
 3 = vähittäiskauppiiaan osuus
 4 = erityisvero
 5 = arvonlisävero
 6 = pantti/ympäristövero

vaikuttavat, kuten kustannukset ja voitot. Verot ovat samat kaikille eikä kilpailu vaikuta niihin. Itse hinnanmuodostus on kustannuksista ja voitoista päättämistä, ja nämä joutuvat alttiiksi markkinavoimille ja tehokkaan kilpailun puristukseen. Alkoholijuomien kysynnän kannalta ei ole merkitystä, johtuuko hinnanmuutos muuttuneista veroista vai muuttu-

Kuvio 2. Hinnoittelu Pohjoismaissa

	veroton hinta	erityisvero	arvonlisävero	pantti	ympäristövero
Norja	Vinmonopolet	eduskunta	eduskunta	ympäristö- ministeriö	eduskunta
Ruotsi	Vin & Sprit/ Systembolaget	eduskunta	eduskunta	Vin & Sprit/ Systembolaget	—
Suomi	Alko	eduskunta/Alko	eduskunta	Alko	eduskunta
Islanti	ATVR	eduskunta	eduskunta	ATVR	—
Tanska	markkinavoimat	eduskunta	eduskunta	panimo/ympä- ristöministeriö	ympäristö- ministeriö

neista voittomarginaaleista, vaikka se alkoholi-
lantuottajille onkin olennainen kysymys.

Tämä tapa tarkastella alkoholiveroja on kui-
tenkin paikallaan niin kauan, kuin kaikille
markkinoilla oleville alkoholijuomille on pan-
tu samat verot. Heti kun erilainen verorasitus
synnyttää hintaeroja, vaikuttavat markkina-
voimat myös veroihin. Tällaisia verotuseroja
voi esim. syntyä silloin, kun poistetaan tuonti-
rajoituksia kahden sellaisen maan väliltä, joi-
den veropolitiikka on erilainen. Maa, jossa
verot ovat alhaisimmat, saa silloin kilpailussa
etulyöntiaseman, ja tämä voidaan poistaa vain
tasaamalla maiden verotason eroja. Tanskalle
tämä on nyt lisääntyvässä määrin ongelma,
sillä Saksasta ostetun oluen tuontirajoituk-
set ollaan poistamassa (Tigerstedt 1990a &
1990b).

Norjassa, Ruotsissa ja Islannissa on tapana
sanoa, että valtio veropolitiikallaan määrää
hinnat ja että monopolit voivat vaikuttaa kovin
vähän myyntihintoihin. Näin väitetään, koska
verot muodostavat hyvin suuren osan hinnas-
ta; esimerkiksi Norjassa lähes 90 prosenttia
viinapullon hinnasta on erilaisia veroja. Mutta
samalla verojärjestelmä on tehty sellaiseksi,

että jokainen kruunu, josta monopoli luopuu,
laskee myyntihintaa viisi kruunua. Mietojen
viinien osalta verojen osuus on Norjassa vä-
hän yli 50 prosenttia, ja aina kun monopolin
kustannukset ja/tai voitot laskevat, siitä seu-
raa, että myyntihinta alenee kaksi kertaa sen
määrän. Monopoleilla on siis merkittävä vai-
kutuksen hinna- ja tuotantokäytökseen, vaikka hintata-
soon vaikuttaakin suurella määrällä verojen
suuruus.

Alko väittää määräävänsä itse viinien ja
viinosten hinnat Suomessa, vaikka 60 prosent-
tia siitä rahamäärästä, jonka arvosta Alko
myy viinejä ja viinoja, menee suoraan valtion
kassaan (Somervuori 1989). Alkolla on suu-
rempi oikeus väittää näin kuin muilla poh-
joismaisilla monopoleilla, sillä Suomen alko-
holilaisissa sanotaan yksiselitteisesti, että Al-
kon hallintoneuvosto määrää alkoholijuomi-
en hinnat sosiaali- ja terveysministeriön sekä
valtiovarainministeriön kanssa käytävien
neuvottelujen jälkeen. Alkolla on myös va-
paammat kädet mukauttaa hinnat markkinoi-
hin kuin Islannin, Norjan ja Ruotsin mo-
nopoleilla. Tämä käy ilmi tavasta, jolla Suo-
messä erityisverot lasketaan; erityisverot on

nimittäin kiinteä prosenttiosuus Alkon viini- ja viinosten kokonaismyynnistä alkoholi- pitoisuudesta riippumatta. Tästä syystä Alko voi hoitaa viinien ja viinosten verot aivan kuin kyseessä olisi tavallinen liikevaihtovero ja yrittää määrätä hinnat siten, että ne maksimoivat yrityksen voitot sovitulla kustannus/verotasolla. Täten Alko voi toimia kuin klassinen monopoli taloudellisessa merkityksessä, vaikka suurin osa monopolin voitoista tuloutetaan valtiolle.

Nyt on kuitenkin korostettava, että Alko ei voi täysin vapaasti määrätä alkoholijuomien hintoja Suomessa. Ensinnäkin Suomen alkoholilain valmisteluasiakirjoissa korostetaan, että synnä Alkon suhteellisen suuren vapautteen hintojen määrittämisessä on se, että viranomaisten mielestä tällainen järjestely on toivottavaa, koska siten Alkolla on paremmat mahdollisuudet ehkäistä alkoholihaittoja hinnoittamalla eri tuotteensa oikein (Pekkala 1970). Toiseksi hallitus budjetoit etukäteen Alkon ylijäämästä valtiolle tulevan osan, ja tämä rajoittaa selvästi Alkon pelivaraa hintojen määrittämisessä.

Suomen järjestelmän ansiosta Alko voi saada erilaisia voitto-osuuksia juomista, joiden alkoholipitoisuus on sama. Tapauksissa, joissa yksittäisistä juomista tulee erityisen suosittuja, mikä näin johtaa alkoholin kulutuksen kasvuun ja alkoholiongelmien lisääntymiseen, Suomen järjestelmä tosiaanakin edellyttää Alkon puuttuvan asiaan ja nostavan tällaisten juomien hintaa, ja täten myös kasvattavan omaa voittoaan. Näin kävi esim. Helmeilevän omenaviinin kohdalla, jonka hintaa nostettiin voimakkaasti 70-luvulla, koska juomasta oli tullut suosittu väärinkäyttöjuoma nuorison keskuudessa. Kun Vinmonopoleit puolestaan 80-luvun lopulla yritti tehdä samoin ns. kartonkiviinille, jonka myynti silloin osoitti huolestuttavaa kasvua, ministeriö huomautti tilanteesta hintoja valvovalle keskusvirastolle, koska sen mielestä Vinmonopoleit oli laskenut voittonsa liian suureksi tämän juoman osalta.

Suomalaisen verojärjestelmän erityispiir-

teet takaavat sen, että Alkolla on periaatteessa paremmat mahdollisuudet suosia omia tuotteita tuontitavaroiden kustannuksella kuin Vinmonopoleitilla, Systembolagetilla/Vin & Spritillä ja ATVR:llä. Nyt ei kuitenkaan pidä unohtaa, että myös muilla monopoleilla on melkoisesti mahdollisuuksia porrastaa hintoja, vaikka juomien alkoholipitoisuus on sama. Tämän ne voivat tehdä operoimalla eri tuotteista saatavilla erilaisilla voitto-osuuksilla, esim. siten, että suosittujen tuotteiden osalta voitto on suurempi kuin niiden tuotteiden, joita myydään vähemmän.

Mahdollisuudet toteuttaa tällainen erikoiskäsittely riippuvat jossakin määrin siitä kustannuseriaatteesta, joka on hintalaskelmien perustana. Jokainen useita eri tuotteita myyvä yritys joutuu tavalla tai toisella jakamaan kiinteät kustannukset eri tuotteille. Koska on monia erilaisia menetelmiä, joiden avulla tämä jako voidaan suorittaa, ja koska kaikkiin näihin menetelmiin sisältyy erilaisia periaatteellisia lähtökohtia, voidaan aina väittää, että joitakin tuotteita syrjitään yhdestä tai toisesta kustannusjakamaperiaatteen näkökulmasta. Jos käytetään omakustannusmenetelmää, jossa myyntihinta on omien kustannusten ja nettovoiton summa, on mahdollista keinotella sillä, miten kiinteitä kustannuksia kohdennetaan eri tuotteille. Jos sen sijaan käytetään katemenetelmää, jossa myyntihinta on muutuvien kustannusten ja nk. käyttökäteen summa, on eritasoiset voitot helppo piilottaa erittelemättömään käyttökäteeeseen. Näemme siis, että vaikka Pohjoismaissa alkoholijuomien hintataso suureksi osaksi määräytyy alkoholijuomista kannettavien verojen mukaan, monopolit voivat vaikuttaa hintoihin melkoisesti. Tämä vaikutus vaihtelee hie- man maasta toiseen riippuen siitä, millaisia verojärjestelmät ovat, miten monopoleja kontrolloidaan ja mitä tavoitteita yhtiö itse asettaa hintapolitiikalleen.

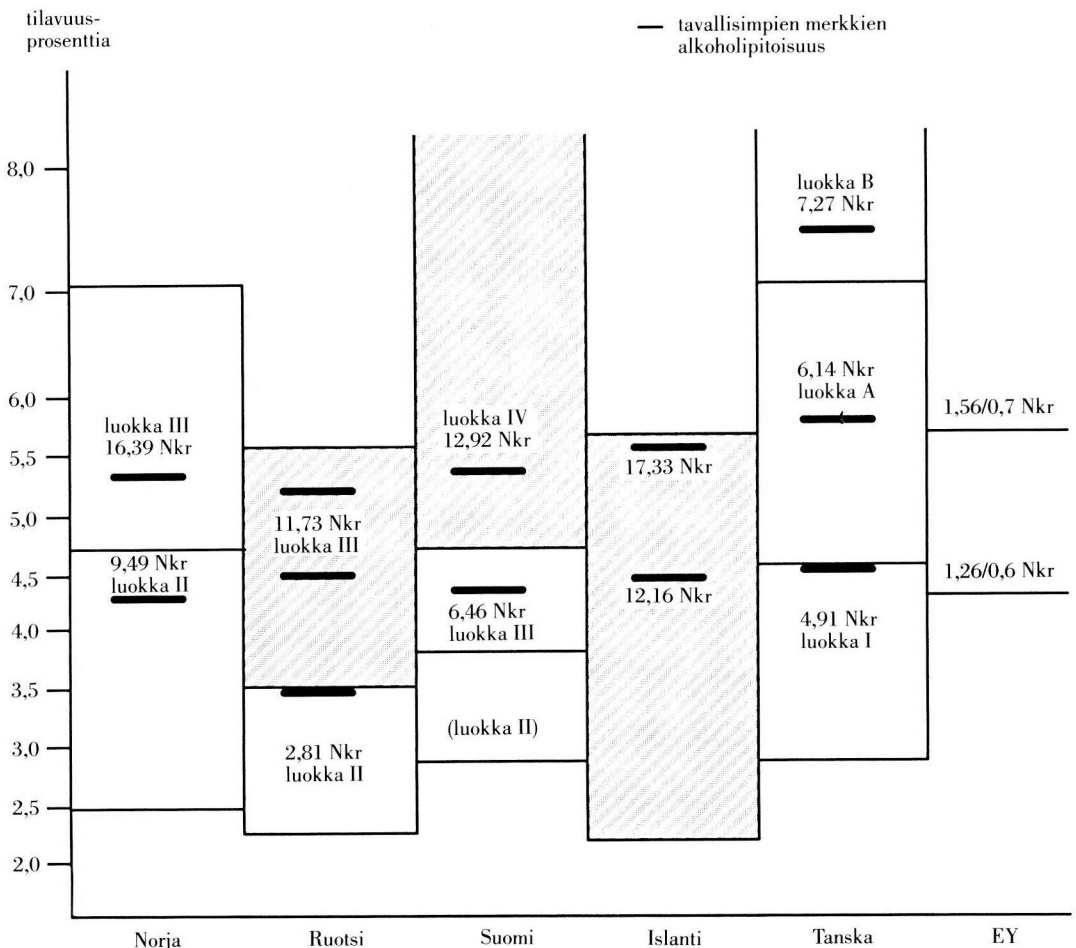
POHJOISMAIDEN VEROJÄRJESTELMÄT

Alkoholin erityisverotuksen yhteydessä käytetään mielellään jakoa kolmeen pääryhmään: olut, viinit ja viinat. Nämä eroavat toisistaan valmistustavaltaan ja alkuperältään; olut valmistetaan käymisen avulla maltaista, viini valmistetaan käymisen avulla viinirypälemehusta tai jostakin muusta hedelmämehestä ja viina valmistetaan tislamalla.

Kunkin ryhmän sisällä juomat jaetaan ala-

ryhmiin alkoholipitoisuuden mukaan. Tämä jaottelun perusta on osin alkoholipoliittinen, osin valtiontaloudellinen. Pohjoismaissa alkoholipoliittinen peruste on määräävä: eri juomat on jaettu alaryhmiin alkoholipitoisuuden mukaan, ja tarkoituksena on tehdä humalasta kallis riippumatta siitä, onko juotu väkeviä vai mietoja juomia. Tästä syystä olut-ryhmässä on myös muita saman verran alkoholia sisältäviä juomia, kuten siideri, kevytviinit jne.

Kuvio 3. Alkoholijuomaksi laskettavan oluen ryhmittely ja verotus veroluokittain

Pohjoismaissa on näin ollen tavallista, että alkoholiverot kasvavat alkoholijuomien alkoholipitoisuuden noustessa. Periaatteessa voitaisiin harkita järjestelmää, jossa 1 prosentti alkoholia/juomalitra maksaa yhtä paljon riippumatta siitä, onko se ostettu oluen, viinin vai viinan muodossa. Pohjoismaista ei missään ole sovellettu tätä periaatetta aivan loppuun saakka, vaan kaikissa niissä on sellaisia juomia, joista saa halvimman humalan.

OLUEN VEROTUS

Missään Pohjoismaassa ei kaikkia oluita luokitella alkoholijuomaksi. Ruotsissa ja Islannissa alkoholijuomaksi laskettavan oluen raja on 2,25 tilavuusprosenttia, Norjassa 2,5 tilavuusprosenttia sekä Suomessa ja Tanskassa 2,85 tilavuusprosenttia. Ei-alkoholijuomaksi laskettavasta oluesta on kuitenkin maksettava erityisveroa. Koska tämän veron perusteet ovat yksinomaan valtiontaloudellisia, emme käsittele sitä tässä artikkelissa.

Myös alkoholijuomaksi luokiteltavan oluen ryhmittely vaihtelee eri Pohjoismaissa. Islannissa on tätä olutta varten vain yksi veroluokka, Ruotsissa ja Norjassa kaksi, Suomessa ja Tanskassa kolme. Suomessa ei kuitenkaan ole myynnissä II veroluokan (yli 2,8:sta 3,7 tilavuusprosenttiin) olutta. Veroluokkien rajat vaihtelevat myös maasta toiseen. Kuviossa 3 esitetään ryhmittely veroluokkiin.

Kuvioon 3 on myös merkitty tavallisten oluttyyppien alkoholipitoisuudet kussakin veroluokassa. Ruotsin, Suomen ja Islannin kohdalla olemme lisäksi merkinneet vinoviivalla ne oluet, joita voi myydä vain valtionmonopoli. Jokaisen veroluokan kohdalle olemme merkinneet, miten suuri oluen erityisvero (Nkr) on eri Pohjoismaissa. Vertailun vuoksi olemme myös merkinneet EY-komission vuonna 1989 tekemiin ehdotuksiin sisältyvät minimi- ja tavoitetasot keskioluen ja vahvan oluen verotuksen osalta (Official..., 1990). Näemme, että nämä ovat aivan toista ja alhaisempaa tasoa kuin pohjoismaiset verot.

Kuviota 3 tarkastellessa huomio kiinnittyy suuriin eroihin Pohjoismaiden olutpolitiikassa. Tämä koskee sekä jakoa veroluokkiin että myyntiä ja verotasoa. Tanskan jälkeen on oluenmyynti selvästi vapainta Norjassa; kaikissa muissa Pohjoismaissa suuri osa oluesta myydään alkoholimonopoliin myymälöissä.

Esityksen yksinkertaistamiseksi tarkastelemme hintoja ja myyntipolitiikkaa kahden kaikissa Pohjoismaissa tarjolla olevan kotimaisen oluttyypin osalta, nimittäin oluen, jonka alkoholipitoisuus on 4,3–4,7 tilavuusprosenttia (keskiolut), ja oluen, jonka alkoholipitoisuus on 5,3–5,8 tilavuusprosenttia (vahva olut). Taulukosta 1 käyvät ilmi näiden kahden oluttyypin osalta vähittäishinnat, erityisverot, arvonlisävero, veroton hinta, tukkuhinta ja kaupan palkkio. Taulukosta 1 näkyy myös hinta/alkoholiprosentti ja litra. Kaikkien hintojen lähtökohtana on 33 cl:n olutpullon hinta (Norjassa 35 cl) ilman pullopanttia, ja hinnat ovat syyskuulta 1990.

Valuuttakurssit ovat myös syksyiltä 1990. Valuuttakurssien muutokset vaikuttavat luonnollisesti vertailuihin. Niiden maiden kohdalla, joiden valuutta vahvistuu Norjan kruunuun nähden, hinnat ja verot nousevat, kun taas niiden maiden kohdalla, joiden valuutta heikkenee Norjan kruunuun nähden, käypäinvastoin.

Keskiolutta myydään elintarvikeliikkeissä Suomessa, Norjassa ja Tanskassa, kun sitä Islannissa ja Ruotsissa myydään ainoastaan alkoholimonopoliin myymälöissä. Vahvaa olutta¹ myydään elintarvikeliikkeissä vain Norjassa ja Tanskassa; kaikissa muissa Pohjoismaissa.

¹Norjassa vahvan oluen myyntiä koskevia määryksiä tiukennettiin 1.7.1990. Itsepalvelumyynti kiellettiin; henkilökunnan on henkilökohtaisesti ojennettava vahva olut asiakkaille. Tämä on johtanut siihen, että vahvan oluen myynti väheni voimakkaasti vuoden 1990 jälkipuoliskolla; edellisen vuoden vastaavaan aikaan verrattuna myynti oli 40 prosenttia pienempi. Vahvan oluen myynnin väheneminen näyttää korvautuneen keskioluen myynnin kasvulla.

joismaissa on mentävä johonkin monopolin myymälään voidakseen ostaa vahvaa olutta.

Taulukko 1 osoittaa, että Tanska poikkeaa selvästi muista Pohjoismaista oluen hintojen ja verojen osalta. Tanskassa keskiolutpullon hinta on hieman alle 60 prosenttia muiden Pohjoismaiden keskihinnasta; vastaava luku on vahvan oluen kohdalla 55 prosenttia. Tanskassa keskioluen vero on 46 prosenttia mui-

den Pohjoismaiden keskiarvosta ja vahvan oluen vero vain 39 prosenttia.

Jos tarkastelemme vähittäishintaa, josta on vähennetty alkoholiverot ja arvonlisävero, saamme eräänlaisen mittarin oluen valmistuksen ja jakelun tuottavuudelle ja voitoille. Näemme, että maista muodostuu melko luontevasti kolme ryhmää. Oluen valmistus ja jakelu näyttää olevan tehokkainta Tanskassa ja

Taulukko 1. Kahden tavallisen oluttyypin hinnat ja verot/litra Pohjoismaissa (Nkr¹)

	Norja ²	Ruotsi ³	Suomi ⁴	Islanti ⁵	Tanska ⁶
Keskiolut					
hinta pl. pantti	25,09	30,01	21,54	28,03	15,31
erityisvero	9,49	11,73	9,79	12,15	4,91
arvonlisävero	4,18	6,00	3,67	5,52	2,40
hinta pl. verot	11,42	12,28	8,08	10,36	8,00
kaupan palkkio	5,42	4,33	2,64	3,71	2,00
panimohinta	6,00	7,95	5,43	6,65	6,00
hinta/til. pros.	5,83	6,52	4,90	6,23	3,33
Vahva olut					
hinta pl. verot	38,32	31,28	32,30	34,71	18,63
erityisvero	16,39	11,73	17,67	17,32	6,14
arvonlisävero	6,39	6,26	5,48	6,83	2,92
hinta pl. verot	15,54	13,29	9,15	10,56	9,57
kaupan palkkio	8,28	4,51	3,67	3,91	2,43
panimohinta	7,26	8,78	5,48	6,65	7,14
hinta/til. pros.	7,10	6,02	5,98	6,20	3,21

¹ Kurssit ovat seuraavat: Rkr 104,25; Tkr 101,89; Ikr 10,63; Smk 163,15.

² Pullon hinta: keskiolut (4,3 til.pros.) 8,78 Nkr ja vahva olut (5,4 til.pros.) 13,41 Nkr. Vähittäiskaupan palkkio on Norjan panimoyhdistyksen antamien tietojen mukaan 35 prosenttia panimon hinnasta, johon sisältyvät erityisverot, mutta ei arvonlisävero.

³ Pullon hinta: Pripps Blå Original (4,6 til.pros.) 9,50 Rkr ja Pripps Blå Light (5,2 til.pros.) 10,00 Rkr. Systembolagetin osuus on 18,03 prosenttia vähittäishinnasta, josta on vähennetty arvonlisävero ja pantti. Se on 22–23 prosenttia panimon hinnasta, johon sisältyvät erityisverot.

⁴ Pullon hinta: Aura III (4,4 til.pros.) 4,40 Smk ja Aura IV A (5,4 til.pros.) 6,60 Smk. Suomessa erityisveroon sisältyy myös se osa Alkon ylijäämästä, joka menee suoraan valtiolle.

⁵ Pullojen hinnat perustuvat seuraaviin 6 pullon pakkausten hintoihin: Egils silfur (4,5 til.pros.) 2 360 Ikr ja Egils dökkur (5,6 til.pros.) 2 920 Ikr. (Olutta ei myydä pulloittain.)

⁶ Pullon hinta: Grøn Tuborg (4,6 til.pros.) 4,96 Tkr ja Guld Tuborg (5,8 til.pros.) 6,03 Tkr. Vähittäiskaupan palkkio on Tuborgin panimoiden mukaan 15 prosenttia panimon hinnasta, johon sisältyy arvonlisävero, mutta ennen alennuksia. Se vastaa 18,3:a prosenttia panimon hinnasta, johon sisältyvät erityisverot mutta ei arvonlisävero.

Suomessa, sitten seuraa Islanti ja lopuksi tulevat Norja ja Ruotsi. Saattaa kuitenkin olla perusteltua suhtautua näihin tehokkuuslukuihin varauksellisesti, koska eri valmistus- ja jakeluportaisiin menevä osuus on yhtä lailla tulos olutelinkeino sisäisistä voimasuh-teista kuin todellisesta tehokkuudesta. Jotta voidaan selittää oluen hinnan jakautuminen kaupan (vähittäiskauppiiaan) ja panimon (valmistajan/tukkukauppiiaan) kesken, on myös välttämätöntä tarkastella, miten oluen valmistus ja jakelu on organisoitu.

Näin ollen voimme lyhyesti sanoa, että Norjassa ja Tanskassa panimot päättävät jakeluverkosta. Tanskassa on hallitsevana Carlsberg-konserni, kun taas Norjassa on monien vuosien ajan ollut lähes täydellinen elinkeino kartelli. Nyt on Ringnes-konserni jos-sakin määrin ottanut hoitaakseen vanhan olutkartellin tehtävät. Oluen valmistuksen keskittyminen Tanskassa ja Norjassa on saanut aikaan sen, että näissä maissa on lähes sitoviin jälleenmyyntihintoihin perustuva järjestelmä, ts. panimot eivät määrää ainoastaan sitä, miten paljon ne itse haluavat, vaan myös sen, mikä on kaupan osuus.

Myös Suomessa ja Islannissa on oluen valmistus lähes monopolisoitu. Suomessa kahden panimon osuus valmistuksesta on yli 90 prosenttia, ja sama koskee Islantia. Valtionmonopolit määräävät kuitenkin jakeluverkosta näissä molemmissa maissa. Suomen osalta tämä johtuu siitä, että suomalaiset panimot valmistavat olutta Alkon lukuun. Panimot eivät näin ollen myy olutta Alkolle, vaan Alko kattaa panimoiden valmistuskustannukset. Kustannukset lasketaan panimoiden keskimääräisistä kustannuksista, joihin on lisätty voitto-osuus. Tästä syystä suomalaisia panimoita kiinnostaa koko ajan kustannusten vähentäminen, koska niiden omien kustannusten ja keskimääräisten kustannusten erotus joko lisää tai vähentää voittoa.

Islannissa tuontioluen osuus on hyvin suuri, mikä johtuu siitä, että alkoholijuomaksi luokiteltavan oluen kotimainen myynti sallittiin vasta 1.3.1989. Tämä johti siihen, et-

tä oluen kulutus kasvoi Islannissa yli kaksinkertaiseksi vuodesta 1988 vuoteen 1989 (Ólafsdóttir 1990). Kotimainen oluen valmistus saa kovan vastuksen ulkomaisista panimoista; vuoden 1990 alkupuoliskolla viisi ulkomaista olutmerkkiä (Löwenbrau, Becks, Tuborg, Budweiser ja Heineken) vastasi 79 prosentista Islannin monopolin oluenmyynnistä (ATVR, 1990). Löwenbrau valmistetaan lisenssioluena Islannissa, joten varsinaisen tuonnin osuus on noin 50 prosenttia. Ulkomaiset panimot toimivat hintajohtajina, samanaikaisesti kun valtionmonopolilla on hyvä syy ohjailta kotimaisten panimoiden hintoja Islannin olutverotuksen turvin. Islannissa nimittäin tuontioluen vero on 108 prosenttia ostohinnasta, kun taas vastaavasti kotimaisen oluen vero on 25 prosenttia.

Ruotsissa on vähemmän selvää, kuka hallitsee oluen jakeluverkkoa, sillä siellä kolme panimoa (Falcon, Pripps ja Spendrups) toimittaa yli 90 prosenttia kaikesta valtionmonopolille toimitettavasta oluesta. Tässä tilanteessa sekä vähittäiskauppa- että tukkukaupaportaalla on siis lähes monopoliasema, ja silloin on helppo kuvitella, että panimoilla on mahdollisuus saada oluestaan hyvä hinta, koska Systembolaget voi siirtää lisäkustannukset suoraan kuluttajien maksettaviksi.

Taulukossa 2 vain esitämme uudestaan taulukon 1 kaupan palkkiot ja panimoiden hinnat. Näemme, että Tanskassa ja Norjassa panimoiden hinnat ylittävät Suomen hinnat. Näyttää siis siltä, että Suomen järjestelmä, jossa valtionmonopolilla on hallitseva asema, pystyy painamaan panimohinnat alemmaksi kuin markkinavoimat Tanskassa (jossa myös pitäisi olla etua suurtuotannosta) ja Norjassa, jossa panimoteollisuus hallitsee oluen jakeluverkkoa.

Siitä islantilaisesta panimosta, josta olemme saaneet tietoja ja joka vuoden 1990 alkupuoliskolla toimitti noin 40 prosenttia kotimaisesta oluesta Islannissa, toteamme, että se saa/ottaa keskioluesta saman hinnan kuin vahvasta oluesta. Islantilaiselle panimolle maksettava suhteellisen korkea hinta keski-

Taulukko 2. Panimohinnat (valmistaja/tukkukauppias) ja kaupan palkkiot/olutiltra Pohjoismaissa

	Tanska	Norja	Suomi	Islanti	Ruotsi
Panimohinta					
keskiolut	6,00	6,00	5,43	6,65	7,95
vahva olut	7,26	7,14	5,48	6,65	8,78
Kaupan palkkio					
keskiolut	2,00	5,42	2,64	3,71	4,33
vahva olut	2,43	8,28	3,67	3,91	4,51

oluesta ja alhainen hinta vahvasta oluesta johdunee vahvasta ulkomaisesta kilpailusta vahvan oluen markkinoilla. Alkoholipitoisuudeltaan 4,5-tilavuusprosenttisen tai miedomman oluen kohdalla kilpailu on merkityksetön, sillä markkinat ovat pienet eivätkä kiinnosta suuria ulkomaisia panimoita. Islantilaisen vahvan oluen alhainen hinta voi myös jossakin määrin johtua siitä, että islantilaiseen olueen vasta totutellaan.

Taulukko 2 osoittaa, että ruotsalaiset panimot saavat selvästi korkeimmat hinnat oluestaan. On vaikea sanoa mitään varmaa siitä, mikä on syynä suureen eroon ruotsalaisten panimoiden ja muiden pohjoismaisten panimoiden välillä, mutta kuten jo aikaisemmin mainittiin, se voi johtua lähes monopoliasemasta sekä valmistaja/tukkukauppaportaassa että vähittäismyyntiportaassa.

Jos tarkastelemme vähittäiskaupan palkkiota, eroavat Tanska ja Norja toisistaan selvästi. Tanskalainen kauppias saa myymästään olutpullosta vain noin kolmasosan norjalaiseen kauppiaseen verrattuna. Tanskassa Carlsberg kokoaa vähän päälle 18 prosentin voitto-osuuden panimon hinnoista, joihin sisältyvät erityisverot mutta ei arvonlisävero, kun taas Ringnesin vastaava osuus Norjassa on 35 prosenttia. Koska kaupan palkkio lasketaan kummassakin maassa hinnoista, joihin sisältyvät erityisverot, erot tulevat vieläkin

suuremmiksi, koska oluen vero on Norjassa paljon suurempi kuin Tanskassa. Päinvastoin kuin Tanskassa ei Norjassa myöskään sallita erityisalennuksia oluen vähittäismyynnissä, ja tämä poistaa tehokkaasti todellisen kilpailun vähittäismyyntiportaassa. Erinäisistä syistä norjalaisten liikkeiden on myös vaikea saada oluttoimituksia sellaisilta norjalaispanimoilta, jotka ovat pysytelleet Norjan panimoiden yhteenliittymän ulkopuolella.²

Vähittäiskauppiaiden tanskalaisesta oluesta saaman palkkion pienuus voi johtua monesta seikasta, mutta täysin varmaa on, että Tanskassa elintarvikeliikkeissä myytävillä suurilla olutmäärillä on olennaista merkitystä palkkion suuruuden kannalta. Tanskassa juotiin vuonna 1988 asukasta kohti keskimäärin 120 litraa olutta, kun vastaavat luvut olivat Suomessa 74 litraa, Islannissa 18 litraa, Norjassa 52 litraa ja Ruotsissa 55 litraa (Produktschap voor Gedistilleerde Dranken, 1990).

²Ainoa merkittävä panimo, joka ei ole mukana Norjan panimoiden yhteenliittymässä, myy oluensa omien vähittäismyymälöidensä kautta. Jossakin määrin tämä johtuu panimokartellin palautuspullosopimuksesta; myymälöitä ei kiinnosta hankkia olutta erillään olevasta panimosta. Syyskuussa 1990 tämän panimon keskioluen vähittäishinta oli 17,5 prosenttia halvempi kuin panimoliittoon kuuluvien panimoiden oluen hinta, kun taas vahvan oluen vähittäishinta oli 31 prosenttia halvempi.

Kuitenkin myös muiden Pohjoismaiden välillä on suuria eroja. Ruotsissa monopoli saa noin 22 prosentin voitto-osuuden panimon hinnasta, johon sisältyvät erityisverot mutta ei arvonlisävero, ja tämä koskee sekä vahvaa olutta että keskiolutta. Koska näitä kahta oluttyyppiä verotetaan samalla tavalla, johtuvat erot Systembolagetin osuudessa vain eroista kahden oluttyypin valmistajan/tukkukaupan hinnoissa.

Suomessa on selvä ero keskioluen ja vahvan oluen myyntipalkkioilla. Tämä selittyy lähinnä sillä, että vahvan oluen myynti on monopolisoitu.

Jos tarkastelemme lopuksi keskioluen ja vahvan oluen kustannuksia/litra ja tilavuusprosentti, havaitsemme, että Suomessa ja Norjassa selvästi ”kannattaa” juoda keskiolutta, kun taas asia on päinvastainen Ruotsissa. Tanskassa ei ole suurtakaan merkitystä sillä, mitä olutlaatu juo päihtyäkseen, ja sa-

moin on asian laita myös Islannissa. Kokonaisuutena katsoen oluthumala tulee kalleimmaksi Ruotsissa ja luonnollisesti halvimaksi Tanskassa.

VIINIEN VEROTUS

Samoin kuin oluet myös viinit on jaettu eri luokkiin alkoholipitoisuudesta riippuen. Tanskassa, Norjassa ja Ruotsissa on kaikkiaan kolme luokkaa, kevytviini, mieto viini ja väkevä viini, Suomessa ja Islannissa vain kaksi luokkaa, mieto viini ja väkevä viini. Kuviossa 4 luodaan katsaus viinien jakautumiseen eri luokkiin. Jakauma vaihtelee hie-man maittain, mutta erot ovat suhteellisen pieniä ja paljon pienempiä kuin oluiden osalta. Jokaisen luokan kohdalle olemme merkinneet, kuinka suuri alkoholivero on, ja vertailun vuoksi olemme myös merkinneet EY-ko-

Kuvio 4. Viinien ryhmittely ja verotus veroluokittain

tilavuusprosenttia	Norja	Ruotsi	Suomi	Islanti	Tanska	EY
22	0,906 Nkr/til.pros. ja litra +57 % P* :stä	21,89 Nkr/litra +39 % P* :stä	60 % vähittäishinnasta	4,70 Nkr/til.pros. ja litra 2,25 til.pros:sta ylöspäin	23,84 Nkr/litra	5,98/7,48 Nkr/litra
15	8,82 Nkr/litra +33 % P* :stä	8,86 Nkr/litra +39 % P* :stä		60 % vähittäishinnasta	4,70 Nkr/til.pros. ja litra 2,25 til.pros:sta ylöspäin	
7	0,882 Nkr/til.pros. ja litra +33 % P* :stä	11,73 Nkr/litra				8,30 Nkr/litra
2,5						

P* = vähittäishinta, josta on vähennetty arvonlisävero ja pantti/ympäristövero

mission ehdottamat minimi- ja tavoitetasot mietojen viinien ja väkevien viinien verotuksen osalta. Näemme, että EY:n tasot edustavat aivan muuta verotasoa kuin Pohjoismaiden.

Tanskassa viini on, kuten aikaisemmin mainittiin, kaupan elintarvikeliikkeissä, kun taas kaikissa muissa Pohjoismaissa viinejä myydään ainoastaan monopolien myymälöissä. Ja vaikka myyntijärjestelmä on sama muissa Pohjoismaissa, ovat erot suuria sekä verotassossa että veronkantotavassa.

Kuten aikaisemmin mainittiin, Suomessa alkoholiverotuksen lähtökohtana oli syksyllä 1990, että Alkon täytyi maksaa myynnin arvosta 60 prosenttia erityisveroa sen lisäksi, että suurin osa Alkon ylijäämästä menee valtiolle. Mutta tämä ei merkitse sitä, että Alko verottaa kaikkia alkoholijuomaryhmiä samalla tavalla, eikä myöskään sitä, että ryhmän sisällä kaikkia juomia verotetaan samalla tavalla. Käytännössä Alko on käyttänyt mahdollisuuttaan verottaa eri juomia eri tavalla siten, että se pannut keskimääräistä alhaisemman veron miedoille juomille ja keskimääräistä korkeamman veron väkeville juomille. Eri juomia hinnoitellessaan Alko on myös yrittänyt ottaa huomioon sen, että kalliiden juomien vero voi muodostua kohtuuttoman suureksi, koska se lasketaan prosentteina hinnasta.

Islannissa viinejä verotetaan portaattomasti niiden väkevyyden mukaan, kun taas Tanskassa, Norjassa ja Ruotsissa verot on sidottu luokkiin, joihin viinit on jaettu. Verotusmuodossa on kuitenkin eroa näissä kolmessa maassa. Tanskan järjestelmä on yksinkertaisin; siellä vero on kiinteä summa litralta jokaisessa luokassa. Ruotsissakin vero muodostuu kiinteästä summasta kussakin veroluokassa. Mutta lisäksi Ruotsissa on prosenttivero, joka lasketaan ”alennetusta hinnasta”, joka on tuotteen hinta ilman arvonlisäveroa ja panttia.

Norjassa järjestelmä on mietojen viinien osalta sama kuin Ruotsissa. Väkeviä viinejä verotetaan Norjassa kuitenkin samalla tavalla kuin viinoja. Tämä merkitsee sitä, että ensinnä on vero/litra ja tilavuusprosentti alkoholia

ja toiseksi prosenttivero (korkeampi kuin mietojen viinien prosenttivero), joka lasketaan alennetusta hinnasta.

Koska viinien verot Suomessa, Norjassa ja Ruotsissa jossain määrin lasketaan prosentteina tuotteen hinnasta, on kalliiden viinien vero korkeampi kuin halpojen, vaikka alkoholipitoisuus on sama. Tanskassa ja Islannissa ei ole tällaista kalliiden viinien erityiskohtelua; siellä alkoholipitoisuus määrää veron suuruuden. Islanti on maista se, joka johdonmukaisesti verottaa vain alkoholia. Islannissa nimittäin ensimmäiset 2,25 tilavuusprosenttia on vapautettu alkoholiverosta, koska ainoastaan yli 2,25 tilavuusprosenttia alkoholia sisältävät juomat on määriteltävä alkoholi-juomiksi. Tämän jälkeen vero nousee alkoholipitoisuuden kohoamisen tahdissa.

Taulukossa 3 esitetään miedoista viineistä samat seikat kuin taulukossa 1 oluiden osalta. Voidaan kysyä, ovatko valitut merkit täysin edustavia näiden maiden punaviini- ja valko-viiniryhmien osalta tai alkuperäispullotteina tuotujen viinien ryhmän osalta. Tässä yhteydessä olemme kuitenkin päätyneet painottamaan maiden välistä verotuskäytännön vertailua, ja tässä tarkoituksessa on suotavaa käyttää samaa tuotetta.

Taulukosta 3 näemme, että myös miedot viinit ovat halvimpia Tanskassa mutta että hintaero on hieman pienempi kuin oluiden kohdalla. Pullo mietoa viiniä näyttää maksavan Tanskassa 20–30 prosenttia vähemmän kuin muissa Pohjoismaissa. Samoin kuin oluidenkin kohdalla pääasiallinen syy hintaeroon on erilainen verotaso.

Taulukossa 3 panemme muuten merkille, että alkuperäispullotteina tuodun viinin hinta on huomattavan korkea Suomessa. Kun kotimaassa pullotettujen viinien hinta Suomessa on huomattavasti alhaisempi kuin Norjassa, on tilanne päinvastainen alkuperäispullotteina tuotujen viinien kohdalla. Syynä tähän on ensisijaisesti suomalainen verotusjärjestelmä, joka on halvempia juomia suosiva arvoerojärjestelmä.

Jos tarkastelemme vähittäishintoja, joista

on vähennetty alkoholiverot ja arvonlisävero, saamme karkean arvion mietojen viinien jakelun tuottavuudesta ja voitoista. Nyt eivät Tanskan luvut ole enää alhaisimmat, vaikka se on ainoa Pohjoismaa, jossa viiniä saa myydä vapaasti. Kilpailu ei pysty luomaan kuluttajien kannalta niin hyviä edellytyksiä kuin yksittäiset monopolit; huomaamme, että Ruotsin monopolilla on viinien jakelussa huomattavasti pienemmät kustannukset/voitot kuin ne, joihin päästään markkinavoimien avulla Tanskassa. Myös Islannissa monopolin kustannukset punaviinien jakelussa ovat al-

haisemmat kuin tanskalaisen järjestelmän, kun taas Suomen Alko on hieman kalliimpi kuin Tanskan markkinavoimiin perustuva malli. Huonoiten selviää norjalainen Vinmonopoleet. Samoin kuin oluidenkin kohdalla näyttää Norjan järjestelmä olevan tehoton muihin Pohjoismaihin verrattuna.

Jos lopuksi tarkastelemme kustannuksia/litra ja tilavuusprosentti, näyttäisi siltä, että kaikissa maissa ”kannattaa” juoda ennemmin punaviiniä kuin valkoviiniä, jos haluaa humaltua. Suuri ero valkoviinihumalan hinnassa verrattuna punaviinihumalan hintaan

Taulukko 3. Hinnat ja verot/litra kotimaassa pullotettua ja alkuperäispullotteena tuotua viiniä (Nkr)

	Norja	Ruotsi	Suomi	Islanti ¹	Tanska
Kotimaassa pullotettu punaviini²					
hintaa pl. pantti	65,71	50,04	54,38	81,53	40,62
erityisvero	26,89	24,67	22,32	45,85	12,84
arvonlisävero	10,95	10,00	9,44	16,04	7,32
hintaa pl. verot	27,87	15,37	22,62	19,64	20,46
hintaa/til.pros.	5,48	4,17	4,73	6,79	3,69
Kotimaassa pullotettu valkoviini³					
hintaa pl. pantti	71,43	55,60	60,91	76,51	42,11
erityisvero	28,46	26,43	25,84	31,74	12,84
arvonlisävero	11,91	11,12	10,55	15,06	7,59
hintaa pl. verot	31,06	18,05	24,52	29,71	21,68
hintaa/til.pros.	7,94	6,17	6,77	8,50	4,68
Alkuperäispullotteena tuotu viini⁴					
hintaa	97,33	91,74	116,38	94,07	66,57
erityisvero	37,44 ⁵	37,84	58,21	43,50	12,84
arvonlisävero	15,63	18,35	19,97	18,51	12,00
hintaa pl. verot	44,26	35,55	38,20	32,06	41,73
hintaa/til.pros.	8,46	7,98	10,12	8,18	5,79

¹ Islannissa ei pulloteta viinejä.

² Norjan, Ruotsin, Suomen ja Islannin osalta hinnat ja verot on laskettu kokopullostta Egri Bikavéria (11,5 til.pros.). Tanskan osalta olemme käyttäneet samaan hintaluokkaan (29,90 Tkr) lukeutuvaa ja saman verran alkoholia sisältävää keskihintaista ranskalaista punaviiniä.

³ Norjan, Ruotsin, Islannin ja Tanskan osalta hinnat ja verot on laskettu kokopullostta Moselblümcheniä (9 til.pros.). Suomen osalta olemme käyttäneet kokopulloa Moselweiniä, joka sisältää saman verran alkoholia.

⁴ Kokopullo Le Vallon Hanappier'ta.

⁵ Verosta 3,57 on ympäristöveroa.

johtuu kuitenkin siitä, että olemme valinneet tarkastelun kohteeksi suhteellisen vähän alkoholia sisältävän valkoviinin; vahvemman valkoviinin osalta kuva muodostuisi toisenlaiseksi.

Viinikumala tulee kalleimmaksi Islannissa ja tietenkin halvimmaksi Tanskassa. Norjassa ja Ruotsissa viinikumala on myös halvempi kuin olukumala.

VIINOJEN VEROTUS

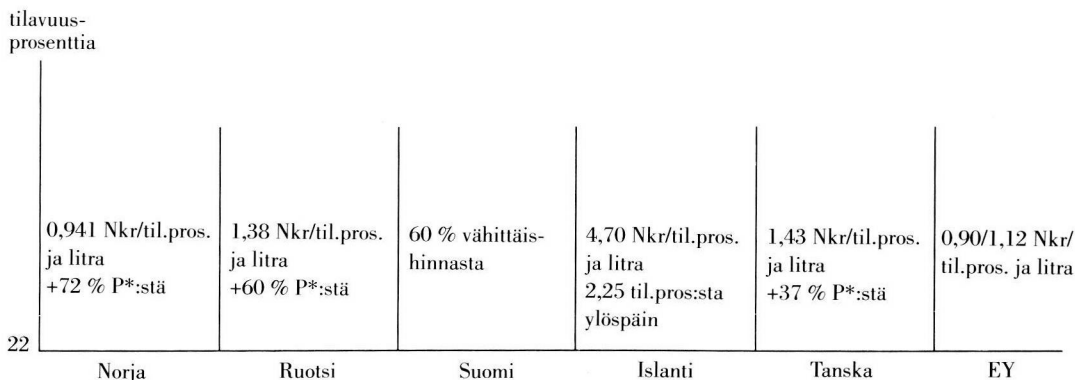
Päinvastoin kuin oluet ja viinit ei viinoja ole jaettu eri veroluokkiin yhdessäkään Pohjoismaassa. Kaikki alkoholijuomat, jotka sisältävät yli 22 tilavuusprosenttia alkoholia, laskeaan viinoiksi ja niiden veromäärä on sama. Ruotsissa verotetaan viinoin tapaan myös joitakin juomia, joissa on vähemmän kuin 22 tilavuusprosenttia alkoholia, jos niitä ei voi laskea mallasjuomiksi tai viineiksi. Tällainen juoma on esim. Campari, joka Ruotsissa sisältää 21 tilavuusprosenttia alkoholia.

Kuviossa 5 esitetään katsaus viinoin veroihin Pohjoismaissa. Olemme myös merkinneet

näkyviin EY-komission ehdottamat minimi- ja tavoitetasot viinoin verotuksen osalta. Kuten oluiden ja viinoin kohdalla ovat EY:n viinaverot tasoltaan aivan toista kuin Pohjoismaiden.

Viinoin myydään Tanskassa elintarvikeliikkeissä, kun muissa maissa niitä myydään ainoastaan monopolijärjestelmän välityksellä. Verotustason ja verotusperiaatteiden erot ovat suuret eri maiden välillä. Tanskassa, Norjassa ja Ruotsissa nousee vero ensinnäkin määrätyn, mutta ei samansuuruisen, summan alkoholipitoisuuden noustessa. Toiseksi on olemassa myös viinoin arvoon perustuva vero. Tanskassa arvoon perustuva vero laskeaan tukkuhinnasta, josta on vähennetty arvonlisävero ja pantti, kun Norjassa ja Ruotsissa viinoin arvoon perustuva vero laskeaan prosentteina vähittäishinnasta, josta on vähennetty arvonlisävero ja pantti samalla tavalla kuin viinoin kohdalla. Prosentuaalinen vero saa aikaan sen, että kalliiden viinamerkkien vero on suurempi kuin halpojen. Sama koskee äärimmilleen vietyä Suomea, jossa viinoin vero riippuu yksinomaan hinnasta. Islannissa vero on sen sijaan sidottu

Kuvio 5. Viinoin ryhmittely ja verotus veroluokittain

P* = vähittäishinta, josta on vähennetty arvonlisävero ja pantti/ympäristövero

alkoholipitoisuuteen. Tästä syystä kalliiden merkkituotteiden vero on täsmälleen sama kuin halvempien niin kauan, kuin ne sisältävät saman määrän alkoholia.

Taulukossa 4 esitetään viinujen hinnat ja verot. Samoin kuin oluiden ja viinien tulee viinan ostaminen huomattavasti halvemaksi Tanskassa kuin muualla Pohjolassa. Kotimaisista juomista tanskalaisen juoman hinta on 20–40 prosenttia halvempi kuin kotimaisen votkan hinta neljässä muussa Pohjoismaassa. Syynä tähän on Tanskan suhteellisen alhainen viinaverot. Neljä muuta Pohjoismaata jakautuvat sitten selvästi kahteen ryhmään: kotimainen viina on Islannissa ja Ruotsissa paljon halvempaa kuin Suomessa ja Norjassa.

Ulkomaisen votkamerkin osalta kuva on kuitenkin toisenlainen. Ulkomaisen votkan

hinta hipoo pilviä Suomessa muuhun Pohjolaan verrattuna. Samoin kuin pulloitetuina tuotujen viinien kohdalla tähänkin on pääasiallisena syynä se, että suomalainen verotusjärjestelmä on puhtaasti arvoverojärjestelmä. Korkeat alkoholiverot moninkertaistavat ostohintojen eroja ja luovat siten eräänlaista eriarvoisuutta. Kansainvälisten merkkien, mm. Smirnoff Vodkan, ostohintoihin sisältyy lisäksi markkinointikustannuksia. Niitä ei kotimaisissa tuotteissa ole, koska mainoskielto on voimassa.

Jos tarkastelemme viinujen vähittäishintaa, josta on vähennetty kaikki verot, saamme karkean arvion viinujen tuotannon ja jakelun tuottavuudesta ja voitoista. Nytkään Tanskan luvut eivät ole alhaisimmat, vaan näemme, että kaikki alkoholimonopolit pystyvät hoita-

Taulukko 4. Hinnat ja verot/litra kotimaista viinaa ja Smirnoff Vodkaa (Nkr)

	Norja	Ruotsi	Suomi	Islanti	Tanska
Kotimainen viina¹					
hinta pl. pantti	282,86	227,96	256,15	209,65	165,94
erityisvero	207,35	160,47	187,39	177,53	110,65
arvonlisävero	47,15	45,59	43,82	41,26	29,92
hinta pl. verot	28,36	21,90	24,93	-9,14	25,37
hinta/til.pros.	7,07	5,70	6,40	5,24	4,15
Smirnoff Vodka					
hinta	315,71	262,71	406,24	249,61	211,06 ²
erityisvero	228,49 ³	177,36	295,11	177,53	118,16 ⁴
arvonlisävero	52,03	52,54	69,34	49,12	38,05
hinta pl. verot	35,19	32,81	41,80	22,96	54,85
hinta/til.pros.	7,89	6,57	10,16	6,24	5,63

¹ Hintojen ja verojen laskemiseen on käytetty seuraavia juomia: Norjassa Kalinka vodka, Ruotsissa Renat Brännvin, Suomessa Koskenkorvan viina, Islannissa Brennivín ja Tanskassa Brøndums snaps. Kaikkien alkoholipitoisuus on 40 tilavuusprosenttia.

² Hinnat ja verot on laskettu pullosta, joka sisältää 0,7 litraa 40-tilavuusprosenttista viinaa (Tanskassa 37,5 til.pros.). Tanskan hinta on ”tavallinen hinta”; tarjouksissa Tanskassa myydään kokopulloina Smirnoffia litrahintaan, joka vastaa 189,08:aa Nkr (129,90 Tkr/pullo à 0,7 litraa).

³ Verosta 3,57 on ympäristöveroa.

⁴ Verosta 1,65 on ympäristöveroa.

Taulukko 5. Oluen, viinin ja viinan %-osuudet alkoholin kokonaiskulutuksesta ja halvimman oluen, viinin ja viinan hinnat/tilavuusprosentti ja litra Pohjoismaissa

	olut		viini		viina	
	hinta	%-osuus	hinta	%-osuus	hinta	%-osuus
Norja ¹	5,83	55	5,48	19	7,07	26
Ruotsi ²	6,02	22	4,17	35	5,70	42
Suomi ³	4,90	49	4,73	10	6,40	41
Islanti ⁴	5,70	34	6,79	12	5,24	54
Tanska ³	3,21	59	3,69	26	4,00	15

¹ Rekisteröity kulutus vuonna 1989.

³ Rekisteröity kulutus vuonna 1988.

² Systembolagetin myynti vuonna 1989.

⁴ Rekisteröity kulutus vuoden 1990 alkupuoliskolla.

maan ulkomaisen votkan jakelun halvempaan hintaan kuin markkinavoimiin perustuva Tanskan malli. Tämä voi johtua osaksi siitä, että monopolit voivat neuvotella paremmat ostohinnat kuin tanskalaiset tukkukauppiaat, osaksi siitä, että markkinointikustannukset ovat suuremmat Tanskassa, jossa alkoholimainonta ei ole kielletty, mutta se voi johtua myös suurtuotantoeduista jakelussa.

Tanskassa voi kuitenkin silloin tällöin ostaa Smirnoff Vodkaa tarjoushintaan, joka on 38–39 Nkr litralta ilman veroja. Useimmiten tämä hinta kuitenkin on korkeampi kuin monopoli- maissa Islannissa, Norjassa ja Ruotsissa, joissa kuluttajien ei tarvitse maksaa alkoholimainonnasta eikä juosta halvimman tarjouksen perässä.

Islanti erottuu muista, kun tarkastellaan monopolin omia kustannuksia ja voittoja halvimman kotimaisen viinan osalta. Taulukko 4 osoittaa, että Islannin monopoli menettää vähän päälle 9 Nkr litralta myydessään halvinta kotimaassa valmistettua viinaansa. Arvonlisäveron ja alkoholiveron summa on siis korkeampi kuin monopolin myyntihinta. Islannin monopoli on vahvistanut tämän ja toteaa syyksi sen, että juuri tämä taulukossa 4 näkemämme juoma, joka kuitenkin on vasta Islannin toiseksi eniten myyty viina

(Smirnoffin myynti on suurempi), sisältyy Islannissa hintaindeksiin. Yhteiskunta siis ”tukee” halvinta kotimaista viinaa maan yleistä hintatasoa silmällä pitäen.

Jos tarkastelemme lopuksi kustannuksia/litra ja tilavuusprosentti, näemme, että myös Pohjolan halvimman viinahumalan kokeakseen on matkustettava Tanskaan. Samoin kuin oluiden ja viinien kohdalla tämä johtuu Tanskan alhaisesta alkoholiverosta eikä sillä ole mitään tekemistä tehokkaan kilpailun kanssa. Kannattaa muuten panna merkille, että Islannin vero/hintapolitiikan vaikutuksesta Islanti on Pohjolassa ainoa maa, jossa humalan hankkiminen tulee taloudelliseksi viinaa juomalla.

HUMALA, HINNAT JA KYSYNTÄ

Valitusta juomasta riippumatta tulee siis halvimaksi juoda Tanskassa. Kallein vaihtoehto Tanskassa on halvempi kuin halvin vaihtoehto jossakin toisessa Pohjoismaassa. Tanskan alkoholipolitiikka on myös ainoa laatuaan Pohjolassa, ja tämä on kerta toisensa jälkeen tullut esille tämän alan pohjoismaisessa yhteistyössä.

Kuitenkaan kaikki halukkaat eivät voi mat-

kustaa Tanskaan hakemaan halpaa humalaa; useimpien täytyy pysyä kauniisti kotona ja juoda itsensä humalaan kansallisen hintatason mukaiseen hintaan. On tietenkin muitakin syitä juoda alkoholia kuin päihtyminen; esim. alkoholia voidaan juoda aterioilla tai janoon. Kuitenkin on paikallaan tarkastella, missä määrin alkoholin päihdyttävä vaikutus voi olla määräävä alkoholijuoman valinnassa.

Taulukkoon 5 on koottu viiden Pohjoismaan tilastoitu alkoholin kulutus ja tiedot siitä, mitä humala maksaa valitusta juomasta riippuen. Taulukosta 5 näemme, että Islannissa ja Tanskassa halpa humala ja kyseisen juomalajin suuri kulutusosuus ovat yhteydessä toisiinsa. Suomessa ja Norjassa olut on suosituin alkoholijuoma, vaikka se on kalliimpaa kuin viini, ja Ruotsissa on hallitsevana viina, vaikka viini on paljon halvempaa.

Vaikka selvää yhteyttä halvan humalan ja suuren kulutuksen välillä ei olekaan Suomessa, Norjassa ja Ruotsissa, antaa alkoholin hintataso kuitenkin jonkinlaisen selityksen siihen, että olut on Suomessa ja Norjassa paljon suosituimpi alkoholijuoma kuin Ruotsissa. Kuitenkin yhteys oluen aseman ja sen myyntitavan välillä on se piirre, joka helpoimmin pistää silmään taulukon 5 tarkastelussa. Kaikissa niissä maissa, joissa keskiolutta myydään vapaasti, olut on hallitseva alkoholijuoma. Islannissa ja Ruotsissa, joissa tätä olutta myy ainoastaan valtionmonopoli, ovat hallitsevina muut juomat kuin olut. Tämä on selvä osoitus siitä, että oluen rajoitettu saatavuus näissä maissa auttaa sekä pitämään oluen kulutuksen alhaisena että kääntämään kulu- tusta väkevämpiin alkoholijuomiin.

ALKOHOLIJUOMIEN HINNOITTELU JA VEROTUS EY:N ALKOHOLIPOLIITTISSA OHJAUKSESSA

Kuvioden 3–5 yhteydessä olemme esittäneet myös ne minimi- ja tavoitetasot, joita EY-komissio on ehdottanut alkoholiveroiksi EY:n sisämarkkinoille. On pitkä matka kuljettava-

Taulukko 6. Oluen, viinin ja viinan hinnat Pohjolassa prosentteina päivän hinnoista, jos EY-komission ehdotus alkoholiverojen tavoitetasoksi toteutuisi Pohjoismaissa¹

	Norja	Ruotsi	Suomi	Islanti	Tanska
keskiolut	61	61	52	47	74
vahva olut	54	64	40	47	73
pöytäviini ²	54	53	53	32	66
viina ³	31	37	33	42	51

¹ Olemme olettaneet, että maiden arvonlisäverot pysyvät samoina.

² Laskettu kotimaassa pulloitetun punaviinin tiedoista taulukossa 2.

³ Laskettu kotimaisen viinan tiedoista taulukossa 4. Olemme olettaneet, että Islannin osalta veroton hinta on 25,00 Nkr.

na, ennen kuin voidaan toivoa, että EY saavuttaa yksimielisyyden alkoholiverotuksen tulevasta tasosta ja että kaikissa EY-maissa saavutetaan yhtenäiset verotasot, mutta ehdotettujen verojen suuruus kuvaa kuitenkin, minkä painon EY-komissio panee hinnoille alkoholipoliittisena tehokeinona.

Taulukosta 6 näkyy, mitä vaikutuksia EY-komission ehdotuksilla tulisi olemaan alkoholijuomien hintoihin Pohjolassa, jos komission ehdotus tavoitetasoksi toteutettaisiin. Taulukko 6 esittää ”EY:n tavoitehinnat” prosentteina nykyisistä hinnoista. Huomaamme, että nämä hinnat alittavat kovasti kaikkien Pohjoismaiden tason; tosiasiaassa alkoholijuomien hinnat lähes puolittuisivat, jos EY-komission ehdottamat tavoitetasot toteutettaisiin. EY-komission ehdotusten toteutuminen tulisi siis vaikuttamaan Pohjolassa dramaattisesti alkoholin kulutukseen ja alkoholihaittoihin.

Vaikka varmasti meneekin pitkä aika, ennen kuin alkoholijuomien hinnat laskevat koko Pohjolassa siinä määrin kuin taulukko 6 osoittaa, on kuitenkin merkkejä, jotka osoitta-

vat, että EY:n alkoholipoliittiset signaalit jo ovat alkaneet vaikuttaa joidenkin Pohjoismaiden hinta- ja veropolitiikkaan. Siten Tanska näyttää valmistautuvan suhteuttamaan hinta- ja verotasoaan saksalaiseen tasoon, ja Ruotsissa ei alkoholijuomien reaalihintojen korottaminen näytä tulevan ajankohtaiseksi lähivuosina. Syynä on se, että sellainen politiikka edesauttaa kasvattamaan eroa Ruotsin hintatason ja EY-maissa noudatettavan alkoholijuomien hintatason välillä, jollaiseen hintatasoon Ruotsin EY:hyn liittyttyään täytyy aikaa myöten sopeutua (ks. esim. Nordisk Forum 1990).

Suomessa eduskunta hyväksyi uuden alkoholiverolain vuoden 1991 budjetin käsittelyn yhteydessä. Uudessa laissa on neljä veroluokkaa juomien alkoholipitoisuuden perusteella. Väkevimpiä, yli 22 tilavuusprosenttia alkoholia sisältäviä juomia verotetaan samalla tavalla ja saman verran kuin nytkin, ts. vero on 60 prosenttia koko myynnin arvosta. Alkoholia 15–22 tilavuusprosenttia sisältävien juomien vero on 55 prosenttia, 8–14-tilavuusprosenttia alkoholia sisältävien juomien vero on 45 prosenttia ja niiden juomien osalta, joiden alkoholipitoisuus on alle 8 mutta yli 2,8 tilavuusprosenttia ja jotka eivät ole oluita, vero on 40 prosenttia myynnin arvosta. Tämä muutos merkitsee sopeuttamista muiden Pohjoismaiden verojärjestelmään sekä Alkon jo monien vuosien ajan harjoittamaan hintapolitiikkaan. Uusi laki ei myöskään merkitse muutosta Alkon vapaudessa itse päättää hinnoista, koska se pelkästään määrittelee veromäärän kussakin alkoholijuomien luokassa eikä yksittäisen juoman veroa. Käytännössä uusi verolaki on merkinnyt sitä, että erityisesti kalliiden alkuperäispullotteina tuotujen viinien hinnat ovat laskeneet. Esimerkiksi taulukossa 3 mainitun Le Vallon Hanappier'n hinta aleni 116,38 Nkr:sta litralta 105,50 Nkr:uun uuden verolain tultua voimaan.

Myös Norjassa muutettiin alkoholiverotusjärjestelmää vuoden 1991 budjetin käsittelyn yhteydessä. Muutoksen sisältö on se, että painopistettä siirretään hieman enemmän al-

koholiveron sille osalle, joka liittyy juoman alkoholipitoisuuteen, ja hieman vähemmän veron sille osalle, joka liittyy juoman ostohintaan. Muutosta on tarkoitus vahvistaa lähivuosina siten, että alkoholiverotuksessa ei enää tehdä eroa kalliiden alkuperäispullotteina tuotujen juomien ja halvempien kotimaassa pullotettujen juomien välillä. Syy tähän verojärjestelmän muutokseen on osin alkoholipoliittinen, ts. halutaan verottaa alkoholia eikä laatua, osin sopeuttaminen EY:n säännöstöön siten, että ei tehdä eroa omien tuotteiden ja tuontituotteiden välillä. Seurauksena on, kuten Suomessa, kalliiden alkuperäispullotteina tuotujen viinien ja viinonjen halpeneminen.

YHTEENVETO

Olemme tarkastelleet, miten alkoholijuomia hinnoitellaan Pohjoismaissa ja mistä osatekijöistä hinnat muodostuvat. Artikkelin osoittaa, että Pohjolassa on maiden välillä suuria eroja siinä, miten hinnoitellaan, kuka voi vaikuttaa hinnoitteluun, miten suuri osa kulkeutuu valtiolle verojen ja maksujen muodossa ja miten suuri osa kulkeutuu alkoholin jakelusta ja valmistuksesta vastaaville.

Kuten useimmat hyvin tietävät, alkoholijuomat ovat Tanskassa huomattavasti halvempia kuin muissa Pohjoismaissa. Tämä ei johdu siitä, että alkoholijuomien hinnat määräytyvät Tanskassa markkinavoimien mukaan, kun taas muissa maissa hinnat ovat korkeammat, koska ne ovat monopolisoineet viinan, viinin ja osittain oluen myynnin. Tanskan ja muiden Pohjoismaiden väliset hintaerot johtuvat pääasiassa verotuksen eroista, ja on selviä todisteita siitä, että monopoli toimii monessa suhteessa tehokkaammin kuin markkinavoimat. Jonkin verran tämä parempi tehokkuus on kylläkin vain näennäistä ja johtuu enemmän monopoleja suosivista ostohinnoista kuin tehokkaasta toiminnasta. Syynä voi myös olla se, että markkinointikustannukset ovat Tanskassa suuremmat kuin neljässä mo-

nopolimaassa, joissa on voimassa alkoholin mainontakielto. Mutta on kuitenkin syytä uskoa, että alkoholin valmistuksessa ja jakelussa suurtuotannosta on todellista hyötyä. Voimme siis sanoa, että pohjoismaiset monopolit ovat organisoineet tehokkaasti alkoholimarkkinat.

Valtion ja kuluttajien näkökulmasta ongelmiana on huolehtia siitä, että monopolin potentiaalista tehokkuutta todella hyödynnetään ja että hyöty tulee yhteiskunnan ja kuluttajien hyväksi. Itsenäisinä organisaatioina monopolit nimittäin voivat kehittää omia intressejään ja yrittää omia itselleen monopolin voittoja. Jotta tämä voitaisiin välttää, täytyy valtion itse ottaa itselleen monopolin voitot ja samalla painostaa monopoleja pitämään kustannukset alhaisina. Se on vaikea tehtävä, johon Pohjoismaiden viranomaiset yrittävät löytää ratkaisua hyvin korkeiden alkoholin erityisverojen avulla ja sillä, että valtiolla on tiedot alkoholimonopolioiden todellisista hintalaskelmista.

Taulukossa 7 esitetään rahamäärä, joka jää pohjoismaisille monopoleille niiden myytyä litran kutakin viittä juomaa, joita olemme tarkastelleet taulukoissa 3 ja 4, kun alkoholi-vero on maksettu valtiolle. Taulukko osoittaa myös, mitä tanskalaisille markkinoijille jää samasta työstä.

Ensinnäkin näemme, että taulukko 7 vahvistaa sen, minkä olemme sanoneet, sen että monopolit näyttävät kykenevän tekemään yhtä hyvää tulosta kuin markkinavoimat Tanskassa. Tämä koskee erityisesti Ruotsin monopolijärjestelmää, joka näyttää hoitavan viinien ja viinosten jakelun hyvin tehokkaasti. Eri pohjoismaisten monopolien välisiä suhteita tarkastellessa voi näyttää siltä, kuin Norjan monopolilla olisi jonkin verran suuremmat valmistus- ja jakelukustannukset kuin Islannin ja Suomen monopoleilla, ja ennen kaikkea suuremmat kuin Ruotsin monopolijärjestelmällä. Erityisesti tämä näyttää koskevan viinejä, kun taas viinosten valmistus ja jakelu on Norjassa suunnilleen yhtä tehokasta kuin Suomessa. Kuitenkin on selvää, että markki-

Taulukko 7. Hinta pl. verot/3 litraa viiniä ja 2 litraa viinaa Pohjoismaissa

	Suomi	Islanti	Norja	Ruotsi	Tanska
viini	85,34	81,41	103,19	68,97	83,87
viina	66,73	47,96	63,55	54,71	80,22
yht.	152,07	129,37	166,74	123,68	164,09

nat ja kansallinen kustannustaso ovat melko erilaiset kussakin maassa ja että nämä seikat voivat hyvin olla erojen syynä. Lisäksi on perusteltua korostaa, että tässä esitettävät luvut liittyvät vain viiteen juomamerkkiin ja että suhde voi muuttua, jos otetaan mukaan muita tai useampia merkkejä.

Oluen kohdalla vaikuttaa siltä, kuin Ruotsissa monopolin täytyisi maksaa panimoille oluesta hieman enemmän kuin muissa Pohjoismaissa.

Olemme korostaneet, että Pohjoismaissa erilaiset verojärjestelmät suovat alkoholi-monopoleille eriasteisen vapauden itse vaikuttaa hintoihin. Suomessa monopolilla on suurin vapaus, kun taas Islannissa hinnan lähes kokonaisuudessaan määrää verotusjärjestelmä. Erot monopolien mahdollisuuksissa vaikuttaa hintoihin näyttävät vaihtelevan sen mukaan, mikä rooli arvoon perustuvalla verotuksella on maiden verojärjestelmissä. Suomessa verojärjestelmä on lähes puhdas arvoon perustuva järjestelmä, ja skaalan toisessa päässä on Islannin järjestelmä, joka – kun jätämme oluen pois – yksiselitteisesti määrää hinnat monopolin kustannusten ja juomien alkoholipitoisuuden perusteella. Jos pohjoismaiset verotusjärjestelmät tulevaisuudessa lähenevät EY:n ehdottamaa järjestelmää, jossa olutta, viinejä ja viinoja verotetaan samalla tavalla riippumatta siitä, ovatko ne alkuperäispullotteita vai kotimaassa pullotettuja, tulee Pohjoismaiden monopolien vaikutus hinnoitteluun vähenemään melkoisesti nykyisestä.

KIRJALLISUUS

ATVR: FRÉTTATILKYNNING, 13. juli 1990

Fuglum, Per: Kampen om alkoholen i Norge 1816–1904. Universitetsforlaget, 1972

Mäkelä, Klaus: De statliga alkoholmonopolen i Finland, Norge och Sverige. Alkoholpolitik 4 (1987): 2, 73–84

Nordisk Forum 18/1990

Official Journal of the European Communities No C 12. EF 1990

Ólafsdóttir, Hildigunnur: First effects of beer legalization on drinking habits. Paper presented at Nordisk samhällsvetenskapligt alkoholforskarmøte i Island 3.–7. september 1990

Pekkala, Junno: Uusi alkoholilainsäädäntö. Helsinki: Kansanvalta, 1970

Produktschap voor Gedistilleerde Dranken: World drink trends. 1990 Edition

Romanus, Gabriel: EG-samarbetet – ett hot mot den sociala alkoholpolitiken? S. 169–181. I: Tigerstedt, Christoffer (red.): EG, alkohol och Norden. NAD-publikation nr 19. Helsingfors 1990

Room, Robin: Alkoholmonopol som idé och rea-

litet – några historiska perspektiv. Alkoholpolitik 2 (1985): 1, 1–6

Room, Robin: Alcohol monopolies in the U.S.: Challenges and opportunities. In: The role of alcohol monopolies. Stockholm: Systembolaget, 1987

Somervuori, Antti: Pricing and taxation of alcoholic beverages as a means of alcohol policy. Proceedings of the 35th International Congress on Alcoholism and Drug Dependence. Volume IV. Oslo: National Directorate for the Prevention of Alcohol and Drug Dependence, 1989

Sverdrup, Jacob: Et statsmonopol blir til. Oslo: Vinmonopolet, 1972

Thulin, Einar J:son & Marcus, M.: Göteborgssystemet 1865–1945. Göteborg 1947

Tigerstedt, Christoffer (red.): EG, alkohol och Norden. NAD-publikation nr 19. Helsingfors 1990. 1990a

Tigerstedt, Christoffer: Nya förslag om alkoholskatter av EG-kommissionen – eller: Vilken skillnaden mellan marknadens logik och Mme Shriveners sunda förnuft? Alkoholpolitik 7 (1990): 4, 232. 1990b.

ENGLISH SUMMARY

Øyvind Horverak & Esa Österberg: The prices of alcoholic beverages in the Nordic countries (Alkoholijuomien hinnoittelu ja verotus Pohjoismaissa)

Apart from Denmark, all the Nordic countries have state-owned monopolies which handle all of the retail sales of wine and spirits. In some of the countries, the state monopoly also distributes strong and medium-strong beer. This paper discusses how the prices of beer, wine and spirits are set in the Nordic countries and compares the setting of prices in each.

The paper shows that there are great differences both between the prices of alcoholic beverages in the Nordic countries and between the price-fixing mechanisms.

The main part of the price differential is due to differences in taxation, but substantial discrepancies still exist when we look at prices exclusive of alcohol taxes. The reason for this is to be found in differences in purchasing power and in the efficiency of producing and distributing alcoholic beverages in the Nordic countries. According to our data, it seems that some of the state monopolies possess more purchasing power: they are more effective than firms in the Danish market.

The paper also estimates what the prices of alcoholic beverages would be in the Nordic countries, if alcohol taxes were set at a level equivalent to the objectives given by the EC commission.